

• MÁSODIK RÉSZ •

*„Az út végén felsejlő cél nem független
a megtett úttól.”*

(Losoncz Alpár)

...és sodródtam, és sodródtam egy biztos pont felé. Vonzott oda valami. A tudatalattimban létezett ez a hely, s amikor rátaláltam, amikor megérintett a valóságában, megadtam magam. Egy életre elvarázsolta a levegője, a titokzatossága, a mélységén rejtőzködő titok. Nem értettem én, miért kell nekem nap mint nap ez az éltető közeg, ezek az emberek, akik körülöttem nyüzsögnek, a felnőttek érthetetlen, de vonzó világa. Erre később kaptam meg a választ.

Ez az egy életre elvarázsoló hely az iskola lett. A nagybetűs Iskola. Mert engem odapergetett, odasodort a szántóföldek barázdái közül az életemet fenekestül felforgató szél. Az adahatári Ady Endre Általános Iskola nyitotta hatalmasra a szemét, amikor egy fekete hajú, mezítlábás, szégyenlős kislány lépte át a szálkásra repedezett küszöböt.

Mintha mindig ide vágytam volna! Mintha mindig tudtam volna, hogy nekem itt a helyem! Nem kérdeztem senkit, hogy mi történik majd velem. Nem volt sejtésem az itt zajló életről, mégis vágytam rá. Nyugodtan és érdeklődéssel, bizakodással és teli tudásvágygal. Nem ismertem a betűket, sem a számokat. Láttam papírra vetve valami vonalas furcsaságokat, de nem értettem őket. Engem eddig az állatok és a növények tanítottak. Hogy az évszakok szabályosan váltakoznak; hogy a levelek ősszel elválnak az ágtól, de tavaszra újra elődugják zöldes üstöküket; hogy a kacsák, a libák tojásából előbújik majd a pelyhes csemete; hogy eső után nagyobbra nő a paradicsom; s a nap fényétől megpirosodik a cseresznye. De hogy mit jelent kivonni a számokat, hogy ki lehetett Ady Endre, arról fogalmam sem volt.

Nos, ez a pici, száraz szivacs begurult az iskola ajtaján. Be. Egészen az első padig. Mert apró volt. Mert kíváncsi.

Ittam a szavakat. Mindet, amit hallottam. A tanító nénim lett egyszerre a palackba zárt szellem, amely épp akkor szabadult ki, amikor én iskolába indultam.

INDULÁS

*Szétszórt emlékeim a nyárban
feledtették az ősz közeledtét,
amikor gyerekként elindultam
az iskolába.*

*Vigyázó szemek,
integető kezek,
félő tekintetek tűzében,
a jövő elébe.*

*Fejet hajtottam.
Ittam a tudás kútján.
S már haladtam
egyedül,
de már a kegyetlenül
csörtető élet
pallóhidas meseútján.*

Anyukám aznap feladta rám a kikeményített ruhámat. Vízben lisztet főzött, s így a lé besűrűsödött, ebbe mártotta bele a keményítendő anyagot. Ha hagyta túlszáradni, olyan keménnyé merevedett, hogy akár angyalszárnyként is használhattam volna. De édesanyám aznap nagyon vigyázott arra, hogy ne száradjon túl a ruhám. Neki a külsőség jelentette a szépet, nekem a lelkem felöltöztetése.

Kis tabula rasaként ültem be az első padba. Elöttem egy ember, akit tanító néninek kellett szólítanunk. Mosolygott. Mindenkire, de én úgy éreztem, hogy figyelmessége csak nekem szól. Követtem a szeme mozgását, és hallani akartam minden szavát, a mozdulatait az agyamba vésni.

Diák lettem. Elsős.

S első nap „megfertőződtem” az iskola levegőjével, a tanító néni kedves hangjával, a társaim vidám kacarászásával. Akkor, azon az első napon elköteleztem magam az iskolával. Nem tudtam még, hogy

•

mit jelent tanítani, de amikor otthon anyu megkérdezte tőlem, hogy „no, milyen volt az első nap az iskolában”, azt feleltem:

– Anyukám, én kis tanító néni leszek!

S ezt így mondtam: kis tanító néni. Hogy miért kicsi? Talán mert én voltam apró, de tanító szerettem volna lenni.

S a kis tanítónőjelölt rálépett akkor egy útra, amelyről soha többet nem tért le. Egy utat követett, amelyről legörgette az akadályokat, amely mellől kicsupálta a gázt, s virágokkal díszítette az út szélét. Kanyargott az út, hol jobbra, hol balra, barátok, ismerősök kerültek elé, mellém, akik hol elhagytak, hol lemaradtak. De én csak baktattam előre, soha nem akartam irányt változtatni.

„Az ősz vastag sárral dagasztotta be az utakat, s a köd heteken át néhány tépett barázdát hagyott meg csak a tájból, öt lépés térben az arcuk előtt” – olvastam azóta Márai Sándornál.

Öt lépés az arcom előtt. Sárral dagasztott, tépett barázdából indulva sem tűnt az öt lépés lemaradás olyan behozhatatlannak. Aztán meg nem mindegy, hogy azt az öt lépést mihez viszonyítjuk! Az induláshoz vagy a célhoz?

Hányszor, de hányszor megtettem azt az öt lépést! De mindig maradt újabb öt, mert így akartam. Én adtam magamnak újabbakat.

S a kis tanító néni élni kezdte önálló életét. Lelkében még a tanyasi kislány mocorgott.

Az iskola egy hosszú, többablakos épületből állt, ahol egy helyiség az osztályt jelentette, a másik három pedig a tanító néni lakását. Ő ott élt, ott élte le életének legnagyobb részét. Egyedül. Távol a családtól. Csak az iskolának.

Az első olvasókönyvemét évekig őriztem, nem tudatosan, csak egyszerűen nem tudtam megválni tőle. Az olvasmányok címe mellett ott sorakoztak az egyenes vonalkák, amelyek azt jelezték, hányszor olvastam el gyakorlásként a szöveget. Tíz darab szinte minden szöveg előtt díszelgett. És ennek eredményeként a piros ötös, csillaggal vagy nélküle, ott ékeskedett valamennyi oldalon.

Most egy verstöredék került elő az emlékeimből. Pontosan már nem emlékszem rá, de leírom, ami eszembe jutott:

*Mi a neved, ficseri?
Az én nevem Tóth Feri.
Édesapád hogy hívják?
Tóth Pál bácsinak mondják.
[...]
Van-e házad ficseri?
[...]
Van a háznak eresze?
Hogy ne volna kifestcke.
Készítsd oda fészket.
Sose bántunk tégedet.*

Kevés és hiányos. Pedig elsőben még tudtam. Pontosan és végig. Haha! Hány éve már annak!

A rendszeres tanulás és az iskola iránti szeretetem a fő erényeim közé tartozott. Szüleim nem kérdezték soha, hogy mi a lecke, kész van-e már. Sőt én könyörögtem nekik esténként, hogy felolvassam a begyakorolt olvasmányt, vagy megmutathassam butuska rajzomat. A fáradt anyukám rávetette pillantását, de dicsérő szavakra már nem jutott az erejéből. Én azonban elégedett voltam magammal, s tudtam, hogy az iskolában megkapom a megérdemelt dicséretet. Édesanyám nem is tudta úgy értékelni a szorgalmamat, ahogy azt én elvártam. Nem volt tapasztalata, hisz nem járt iskolába. Az első osztályt még csak elkezdte, de valami furcsa betegség következtében a lába megfájdult, nem tudott járni. Az iskola nyolc kilométerre esett tőlük, így pár hónapig hiányzott az órákról. Mikor meggyógyult, a helyét az iskolapadban már elfoglalta egy másik kislány, „egy kisasszony”, ahogy édesanyám mondta. Neki azután nem jutott hely, nem mehetett vissza az iskolába. De szigorú nagytatám megtanította olvasni, írni. Minden napra leckét, feladatot adott a lányának. Egyszer a kert szót kellett volna kiolvasnia, ami sehogyan sem akart sikerülni az r betű miatt. A nagymama közben kenyeret sütött a kemencében, s ilyenkor mind a négy gyerek zsíros lepényt reggelizett, de ekkor édesanyám nem kapta el a maga adagját.

– Míg ki nem olvasod helyesen a szót, nincs lepény! – jelentette ki a szigorú nagypapa.

•

Édesanyám sírt meg olvasott meg éhezett. A többiek majszolták a lepényt, ő viszont csak dél körül ehette meg a reggelijét, mert akkorra tudta csak helyesen kiolvasni, hogy kert.

Viszont édesapja szigorának köszönhette, hogy írni, olvasni, számolni megtanult. Csak azt sajnálta, hogy nem tudott szerbül.

Édesapám az alsó négy osztályt fejezte csak be. A családjának szüksége volt a munkáskezekre. Negyvenöt évesen adta a fejét nőülésre, s akkor egy huszonöt éves, szép lányt vett feleségül. Szerelmük első gyümölcse lettem én, aztán Éva született (aki hathetesen meghalt), majd Ibolya jött a világra.

Egy idő után tanyáról tanyára költöztünk, ahol földműveléssel foglalkoztak a szüleim. Jóságot neveltek, és megtermeltek minden szükséges ételmet. Emlékszem, néha még páva is biggyeszkedett az udvarunkban.

Pedig lehettünk volna mi is gazdagok. Édesapám béresként dolgozott egy nagygazdánál. Édesanyámat ott ismerte meg. Apukám húsz évvel volt idősebb édesanyámnál. De nagyon szemrevaló férfinak ismerték, aki helyes kis bajuszt viselt. Innen kapta a ragadványnevét is: Bajusz Ferkó. (Így lettünk később mi „a Bajusz lányok”.) Nos, ez a Ferkó beleszeretett Juliba, aki igent mondott házassági ajánlatára. Az ifjú pár továbbra is a gazdának dolgozott. Amikor a gazdasszony meghalt, anyukám vezette a háztartást. Apukám akkor már kocsisá lépett elő. S a gazdát hozta-vitte. Mesélte, hogy sokat várakozott a kocsmák előtt a két lóval, mire az úr végre hazafelé indult. És amikor a politika új színekre váltott, s a parasztgazdáktól elkönfiskálták a vagyonuk nagy részét, apukám munkaadója a következő ajánlatot tette:

– Ferkó, tőlem úgyis elveszik a földet, mennyit írassak a nevedre?

– Az enyémmre semmit. Én nyugodtan akarom álomra hajtani a fejem. Nekem tapsikolt föld nem kell.

Felnőttként is gyakran találkoztam szüleim gazdájával. Mindig tisztelettel beszélt róluk, de egyszerű megjegyezte:

– Gazdagok lehetetek volna, ha apátok nem utasítja vissza a neki felajánlott földjeimet.

Mindenki hallgatott, bár én soha nem sajnáltam, hogy nem vagyunk vagyonos gazdák. Nekem mindig megfelelt a magam kis odúja.

A hurcolkodástól akkor menekültünk meg végleg, amikor szüleim egy hold földet vásároltak, s arra építették a világ – talán – legkisebb házikóját. Apró, vert falú konyhából és egy szobából állt. A szoba egyablakos, kemencés. A konyhán apró ablakszem, részben bútorozatlan.

De a legszebb és legboldogabb éveimet itt éltem. Mert itt már minden a miénk volt. A szüleim erejéből épült, az ő szorgalmuk gyümölcseként. Szalmakazal, istálló, fák, állatok vették körül a szeretett, apró épületet.

De a saját kis fészünk legalább öt kilométerre épült az iskolától. Minden nap gyalog tettük meg az utat oda-vissza. Télen még csak elvittek bennünket szánkóval. Hol egyikünk, hol másikunk szülei fogták a lovakat a szán elé. Felejthetetlen maradt a szánkó könnyed siklása, meg a lovak lábának hangja a csikorgó havon. S most kanyar vissza a sulihoz. Egyik évben a nevelőm elvitt a negyedikesekkel kirándulni. Szlovéniában a postojnai cseppkőbarlangot tekintettük meg. Élmény volt! A tanyáról, a lovak mellől elindulni, s egy olyan különös természeti jelenségben gyönyörködni, amilyent addig elképzelni sem tudtam! Nem volt rádiónk, újságot nem vettek a szüleim, évente egyszer-kétszer kaptunk könyvet, amikor a Téalapó vagy a Jézuska hozott. Igazi tudást én az iskolás könyvekből szereztem, vagy édesapámat hallgattam, akinek ha a piacról hazaért, megeredt a nyelve. Különben csendes, hallgatag ember hírében állott, de a messziről hozott, anekdotázó történeteket szívesen megosztotta velünk.

Kukoricát fosztottunk, disznót vágunk, dinnyét árultunk, lovat fedezettünk.

A kukoricát én nem szedtem a száráról, de a kocsira már dobáltam a földön heverő csöveket. Az udvarban hosszú rakásban hevert a termés, s este kezdődhetett a fosztás. Rokonok, szomszédok jöttek segíteni. Ujjukra cöveket, azaz fosztókát húztak, ami egy meghegyezett farészből és az arra két helyen ráerősített bőrdarabból állott. A hold világított, az emberek keze járt, pergett a nyelvük. Mi, gyerekek pedig ugráltunk a kukoricabajusz és csuhé közé. Ha zöld kukorica-csőre találtunk, hosszú kukoricabajszával babáztunk. Összefogtuk a „haját”, masnit kötöttünk bele, majd babaruhát húztunk rá.

De érdekesnek számított a górézás is. Ott aztán repülhettek a csövek! De a górét előbb ki kellett tisztítani a régi csutkáktól,

•

kukoricaszemekről. Ilyenkor találtunk egérfészkeket. Nem, dehogyan féltünk az egerektől! Gyönyörködtünk a sűrke bundás kis barátainkban, és nagyon örültünk a rózsaszín, szörtelen egérfiókáknak. Minden gyereknek jutott belőlük, s így pár órára megvolt a játékszer. Dögönyöztük a parányi állatcsemetét, de sajnos a végén a cica bendőjében kötött ki a félholtra nyaggatott állatka. Azóta sem félek az egerektől. Kedveseknek, félénkeknek tartom őket, de nem rémisztőknek.

A disznóvágás külön ünnepet jelentett. Már napokkal előbb készült a család a nagy eseményre. Döbönyt előkészíteni a zsírnak, a fateknőt megkeresni a sózáshoz. Húsdarálót élesíteni, hurkatöltőt elővenni, letisztítani. A késfenés édesapám feladatai közé tartozott. Mi hagymát, fokhagymát tisztítottunk. Korán reggel szalmakupac került az udvar közepére, majd érkezett a segítség. A böllér leginkább maga a gazda volt. Ilyenkor mi, gyerekek is korán ébredtünk, hiszen a készülődés ismeretlen zaja felvert bennünket álmunkból. De én addig nem bújtam ki a dunna alól, amíg le nem szúrták a hízót. Erősen a fülemre szorítottam a párnát, hogy ne halljam a disznó sivalkodását. De a pörkölésnél már ott statisztáltam, mert ilyenkor megengedték, hogy tüzeskedjünk. Égő szalmacsóvával „rajzolgattunk” a hajnali szürkültben, majd a pörkölődő kocára dobtuk az elszenesedett szalmát. Anyukám egy tállal, amelybe felvették a jószág vérért, a konyhába sietett. Ebből, a tokaszalonnából és a májból készült a disznóvágási reggeli. Mellé savanyú uborka vagy káposzta dukált. Egy idő után a felnőttek kapargatni kezdték a disznószőr maradványait. Lehúzták a körmöket borító szarut, aminek az ott kíváncsiskodó gyerekek örültek a legjobban. Igen ám, de néha forrón húzta a böllér az ujjunkra, s ilyenkor jajgatva igyekeztünk lerázni onnan, míg a többiek jót kacagtak rajtunk. Később a füléből meg a farkából is jutott az éhenkórász aprónépek. Majd megmosták a szörtelenített malactetemet. Amikor kibuggyant a furán tekergő bele, sokan öklendezve elfutottak, mert kellemetlen szag ütötte meg az orrunkat. A béltisztítás nálunk édesapám foglalatosságai közé tartozott. Kis sámlira ült, s a heréléshez használatos bicskájával egy másik szék ülődeszkáján kapargatni kezdte a vékonybelet, aminek a tartalmát már édesanyám eltávolította, sőt meszes vizes

oldattal tisztára mosta. Csodálkozva figyeltem, hogyan ügyeskedik apukám. A bélről el kellett távolítani egy külső, felesleges réteget úgy, hogy a belső, átlátszó, vékony hártya meg ne sérüljön. Hosszadalmas munkának tűnt, de ettől függött, hány méter kolbász kerül majd a füstölőbe. Kimosták a vastagbelet, majd a gyomrot is. Szagok kavalkádja terjengett a konyhában. Később már darabokban hevert kedvenc hízónk minden porcikája. Hatalmas oldalszalonnák fehérlettek, a hurkatöltő végénél keményre dagadt a vastagbél, melyet hurkapálcával zártak le. A kolbásztöltő daráló mögött kanyargott a hússal megtelt kolbászok sora. Apróra vágott hús került a lábosba, amelyből aztán a déli paprikás készült. Kinn az üstben, a kotlában sercegett a zsírnak való szalonna. Végül tepertő lett belőle. Fateknőben sózták le a sonkát, az oldalast. Ezek a füstölőbe kerültek a kolbásszal, szalonnával együtt. A hurkát forró vízben megabálták. Végül következhetett a mindenki által várt disznótör, a vacsora. Becsinált, azaz savanyú leves, sült kolbász, hurka került az asztalra, meg a maréknyi velő, a disznó esze. Abból falatnyit minden gyerek kapott. Rétes vagy hájas kifli zárta a sort. Erre aztán csúszott a finom házi bor. A vendégek induláskor egy-egy csomaggal távoztak. A gazda szinte szétosztogatta a töltelékes termékeket, hiszen nem tudta hol tárolni, azonban amikor a szomszédok ölték disznót, nem engedték haza őt sem üres kézzel. A disznóvágás egyéb teendőivel most nem foglalkozom, inkább azt mesélem el, ami bennem emlékként még megmaradt.

Egyik ángyikám mindig huncutságon törte a fejét. S amikor este a vacsorára, azaz a torra került a sor, alaposan ráijesztett a vendégekre.

Már mindenki az asztalnál ülve várta a sülteket, amikor végre kinyílt a szobaajtó, ahol ángyikám jelent meg kezében egy hatalmas tepsivel. De abban a pillanatban, puff, elvágódott, s hangos csörömpölés közepette minden kiesett a kezéből.

A finom falatokra várók felszisszentek, hogy oda a vacsora, amikor kezdtek észrevenni, hogy nem sült abban a tepsiben sem hurka, sem kolbász, csak kanalak, villák lapultak benne, hogy jobban csörömpöljenek a műesés következtében. Ugyanis ángyikám csak rá akart ijeszteni az éhenkórász társaságra.

•

De néha még azt is megtette, hogy csutkát dugott a hurkabélbe, úgy sütötte meg. S aki véletlenül azt a darabot vette ki a tányérjára, bizony, beleizzadt, amikor fel akarta aprítani. Akadt olyan is, hogy veréb röppent ki a töltött káposztából.

De édesapám nem csak a böllérkedéshez értett. Ő még az ásott kutak tisztítását is elvállalta. A kútfenéken csendesen megbújó víz csillogott, amikor belepillantottunk a kút káváján keresztül az öblösen tátongó, szédítő mélységbe. A szüleinkben meghűlt a vér, amikor megláttak bennünket a feneketlen lyuk felett hajladozni. Ilyenkor volt ám nemulass! Főleg a fiúk szorultak, mert ők mélyebbre hajoltak a tátongó nyílás felett.

Az idősebbek szerint az ördögök is megbújtak a pandalyban csalogatva oda a gyerekeket. De félelmünket néha legyőzte a kíváncsiság, s ilyenkor bele-belekukkantottunk a kútba. De ördögfarkat vagy ördögzarvat soha nem láttunk.

Egyedül édesapám mehetett le a fenekére. Erre akkor adódott szükség, amikor beszakadt a kút oldala, s a földdarabok behullottak a vízbe, ettől pedig egyre kevesebb és piszkosabb lett az éltető nedű. Az így kiszélesedett, öblös, víz feletti részt nevezték pandalynak.

A kúttisztítás azzal kezdődött, hogy egy kétfülű kosarat erősítettek a csigára felhajtott erős kötélhez. Több férfi segítkezett ilyenkor a bátor leereszkedőnek, aki belefészkelődött a kosárba. Lassan engedték a csigát, míg apukám a víz színéig nem ért. Vitt magával lapátot, mellyel egy mellette leengedett vödörbe rakta az izzapos földtörmeléket. A fent segítkezők pedig felhúzták a sarat, majd kiürítése után újra a mélybe eresztették az edényt. Nagyon vigyáztak arra, hogy a lent szorgoskodó ember csak addig maradjon ott, amíg nem érez rosszulétet, mert abban a pillanatban a felszínre hozták. Rémes dolognak tűnt a kúttisztítás. Ilyenkor végtelenül féltettem az édesapámat, de büszkeség töltött el, amikor megláttam őt kilépni a mélység fölül.

De ő nemcsak a kúttisztításhoz, nemcsak a lovak fedeztetéséhez értett, hanem ügyesen herélte a disznókat is. A tanyasiak – állatorvos híján – édesapámat kérték meg a kanok heréjének – ahogy akkor mondták, tökének – az eltávolítására. Mindig zsebében hordta féltve

•

örzött budlibicskáját, amellyel a „műtétet” végezte. Kézmosás után egy tányért kért, majd gyújtójának lángjával fertőtlenítette a bicska élet. A gazda és társai kötéllel lefogták a jószágot, és megmosták annak herezacskóját. Édesapám nagyon nyugodt ember volt, nem kapkodott, figyelt a részletekre is. A kivágott here a tányérra került, majd előkészítés után a lábosba. Sült hagymával remek reggeliként szolgált a szegény ember asztalán. Pénz nem fogadott el az elvégzett munkáért, néha azonban hazahozta a kivágott „disznóbabot”. Napok múlva pedig vidáman cikázott a hízásra szánt, herélt jószág, amit most már ártánnak neveztek.

Abban az időben még a kakasokat is herélték. Kivették apró heréjüket, hogy kappanként a kiscsibékkal foglalkozzanak. Anyáskodtak felettük, közben erős alkatukkal könnyebben megvédték őket a rabló szarkáktól, héjáktól. Aztán meg így kilókat hízott a kakasból lett „tyúkanyó”.